

KURAMAA LIIVI KEELE KONTAKT EESTI KEELEGA

Riho Grünthal

Sissejuhatuseks

Lähedaste sugulaskeelte nagu liivi ja eesti keele eripäraks on sarnasused, mis esinevad mitmel tasandil. Peale ühissõnavara ja grammatilise struktuuri leidub sarnasusi tüpoloogilistes erijoontes ja nende arengus, samuti keelekontaktide mõju tulemustes. Nii liivi kui ka eesti keeles on lisandunud analüütiliste vormide ja morfoloogilise tüvefleksiooni tähendus. Muutused peegeldavad sageli nii sisemist nihet kui ka keelekontaktist tekkinud arengut. Tihti tuleneb mõnes erijoones täheldatav muutus nende kahe koostmõjust.

Peale lingvistiliste erijoonte on liivi ja eesti keel väga lähedased sugulaskeeled ka geograafiliselt. Ajaloolise Liivimaa rannaäärne ala Riia lahe kaldal ühendas liivi ja eesti keelekeskkondade geograafilist ruumi (O'Rourke, Pajusalu 2016; Pajusalu, Winkler 2011; Pajusalu 2013; Sutrop, Pajusalu 2009; Vunk 2022). Hilisemaid andmeid on selle kohta, kuidas Kuramaa liivlased ja Saaremaa elanikud omavahel läbi käisid. On teada, et meri ühendas nii, et tekkisid hästi lähedased ja soojad sotsiaalsed suhted (Vääri 1970: 84), isegi liivi-eesti segaabeliud. 19. sajandi lõpul käisid Saaremaa elanikud tööl Kuramaa liivi külades, mis tõstis liivlaste teadvust eesti keelest ja kiirendas eesti sõnade omandamist (Ariste 1954; Ariste 1981: 79).

Vaatlen käesolevas artiklis, kuidas kahe lähedase läänemeresoome keele ja nende kõnelejate omavaheline kontakt ja eesti keele mõju nähtuvad Kuramaa liivi keeles (vrd Pajusalu 2014: 150–151). Keelekontaktide tuvastamine ja tõendamine on tihti lihtsam, kui kontakteeruvad keeled on eri keelkondadest ilma ühise põhisõnavara ja grammatilise aluseta. Lauri Kettuse (1938) liivi keele sõnaraamatus esineb kokku 1600 ühist eesti-liivi sõnatüve, nendest 350 ühist laensõna võõrkeeltest (Koponen 1990). Kuna Kettunen püüdis peale märksõna tähenduse valgustada ka sõnade ajaloolist tausta, leidub sõnaraamatus ohtralt etimoloogilisi kommentaare. Laensõnadest on ootuspäraselt sagedasemad läti, aga ka alamsaksa päritolu

sõnad, kuid mõnikord on märgitud ka tõenäoline eesti päritolu (kuni sada-kond sõna). Osal sõnadest on piiratud kasutusala kas piibli keeles või siis on need tuntud ainult Salatsi liivi keelest ja Sjögreni liivi sõnaraamatust (SLW), aga paljusid tuntakse ka üldisemalt.

Eesti keel kui liivi keele naaber

Vanemad viited eestlaste ja liivlaste omavahelise läbikäimise kohta leiduvad keskaegsetes allikates. Henriku Liivimaa kroonika kirjeldab 1226. aasta sündmusi, kuidas Väina jõe liivlaste saadikud sõidavad Kuramaale ja sealt edasi saarlaste juurde. Jacob ja Wilhelm Grimm tsiteerivad 1840. aastaist alates ilmunud saksa keele sõnaraamatus¹, kuidas alamsaksakeelne riim-roonika kirjutab 13. sajandi lõpul luuleliselt:

<i>Öselaere daz sint helden sūr</i>	Saarlased nad on kanged küll
<i>die sint der Kūren nāchgebūr:</i>	nad on kuralaste naabrid.
<i>sie sind bevlozzen in dem mer;</i>	nad on merest ümbritsetud,
<i>sie vūrchten selden grōziu her</i>	nad harva kardavad suurt sõjaväge

Ariste (1954) järgi on eesti keele mõju liivi keelele kõige rohkem tunda Dundaga murdes, mis mõisa ulatust arvestades tähendab suuremat jagu Kuramaa liivi küladest. Eelkõige olevat liivi keelt mõjutanud saarte murre. Kontaktid Saaremaaga on olnud elavad, millest räägib ka see, et eestlastest on kasutatud kollektiivnimetust *sārli* : *sārlist* : *sārmā* 'saarlane : saarlased : Saaremaa = eestlane, eestlased, Eesti'. Seda nimetust on tundnud ka Salatsi liivlased, kelle jaoks väiksemad saared Kihnu ja Ruhnu on samuti omanud erilist tähendust (Pajusalu, Winkler 2011: 182–185). Dundaga liivlaste juures töötas juba Sjögren (Laine 2020: 151–158, 202–204; Sjögren 1849: 519, 543), kes kasutas abinõuna eesti keelt. Tema andmetel tundsid mehed eesti keelt rohkem kui naised, kuna nad olid ühenduses saarlastega. Eraldi nimetab Sjögren Irē ja Piza külade elanikke, kes valdavad eesti keelt, nende hulgas on ka tuntud liivi kultuuritegelane ja esimene luuletaja J. Prints.

¹ Ariste (1954: 267) tsiteeris kaks esimest rida. Siin esitatud Franz Pfeifferi 1844. a väljaande järgi.



Kaart 1. Fr. Kruse 1844: Vergleichende Charte vom alten und neuen Liwland, Esthland, Curland und Semgallien

Sjögreni (1849: 555 jj) järgi põgenes saarlasli Kuramaale suure Põhja-sõja järel. Hiljem, 19. ja 20. sajandi vahetusel tuli peamiselt Sõrve poolsaarelt Kuramaale palju lapsi ja noori karjasteks. See võis kaasneda isegi ähvardusega *Kui sa ei kuula sõna, saadame sind karjaseks Kuramaale*. Vene keeles ilmunud artiklis, mis valgustab liivlaste ajalugu, kirjutab Paul Ariste (1954: 268–275), et peaaegu igas liivi külas oli vaeseid Saaremaa talupoegi, aga samuti ka sisemaal ja näntkõks rökändõmi, *se voļ ežmi sārnmā kīel oppimi* 'et nendega rääkida, tuli esiti eesti keelt õppida'. Sõrulased aitasid liivlasi lestepüügil, aga Saaremaale kolinud liivlaste arv oli väike, mistõttu mõju eesti keelele ei saanud kujuneda tähendusrikkaks. Kui J. Prints püüdis 1863. aastal liivi keelt esimest korda kirjalikult kasutada, siis oli teatavasti üheks eeskujuks eesti keel. (*ibid.*)

Ka Kettuse sõnaraamatus leiduvad viited eesti laenudele liivi keeles peegeldavad rahvakultuuri tasemel toimunud tihedat omavahelist läbikäimist. Sellised mõisted nagu *suur-teļļ* < 'Suur Tõll', *tanū-mitš* <

'tanumüts' on laenatud elavast keelest. Samuti leidub ka muid väljendeid nagu *umbõkēli* 'umbkeelne', mis üsnagi erilist tähendust kandva liitsõnana võiks ka eesti keelest pärineda.

Kuramaa ja Saaremaa vahelised kontaktid, liivi rahvapärandid

Läänemeresoome keeleala arengut on püütud seletada, eristades võimalikult vanu isoglosse ja sidudes murrete liigitust üksikkeeltega. Sellest tulevad mõned probleemid, sest näiteks kirjakeeled on loodud palju hiljem ja näitavad uuema integratsiooni tulemust.

Läänemeresoome keelte omavahelisi kontakte on ühise sõnavara ja grammatika tõttu lingvistiliselt raskem eristada kui kontakte balti, germaani ja slaavi naaberkeeltega. Näiteks ei maini Winkler (2010) oma salatsiliivi sõnavara ülevaates sõnu, mis oleksid pärit eesti keelest. Ometi on läänemeresoome keelte omavahelisi kontakte olnud nii Soome lahe lõunakuu ka põhjapoolisel alal. Ühe läänemeresoome keele või murde mõju teisele on näha mh põhjaeesti mõjus lõunaeestile, Ingerimaa keelte omavahelistes kontaktides, st vadja, isuri ja ingerisooma ning eesti keele vahel, ja samuti soome lääne- ja idamurrete erinevas arengus ning soome ja karjala keele vahelises kontaktis (Grünthal 2020: 22).

Üheks selliseks lähedaste keelte kontaktpiirkonnaks on ka Kuramaa liivlaste ja Saaremaa eestlaste asualad vastaskallastel. Nagu teiste läänemeresoome keelte omavaheliste kontaktide puhul, on ka siin tegu kronoloogiliselt võrdlemisi hiliste kokkupuudetega, mida on ühel või teisel viisil fragmentaarselt dokumenteeritud. Hilisemaid, pärast keskaega tekkinud kontakte iseloomustab see, et iga keele erijooned on juba eristatavad. Nende olemasolu võimaldabki läänemeresoome keelte omavahelist keelelist mõju ära tunda.

Kaudselt tõestavad võimalikku keelelist mõju keelenäidetes ja rahvapärandid leiduvad andmed. Uurijate informandid on teadnud rääkida inimestest, kes on (1) *sõrli*² 'saarlane; eestlane', (2) lausa eestipäraselt

² Näited pärinevad kõnekeelsetest keelenäidete kogumikest, mille notatsioon on varieeruv. Käesolevas artiklis on algallikas transkriptsioonis esitatud näited üldreeglina kirjakeelepärastatud, säilitades siiski murdejooned, mis on fonoloogiliselt distinktiivsed või kajastavad morfoloogiliste variantide vahesid.

Sõrmõ pois 'Saaremaa poiss' või (3) tulnud üle mere Saaremaalt *särmäldõ*. Ülemere keel oli järelikult Saaremaa keel, räägiti *sõrmõ kīelkõks* 'eesti keeles' (4).

- (1) Vaid: *se kilā nutāb dūmiļ kilā, kōrand nim vōļ bažā. sem leļ kilā, bet vanā bažā nai vōļ sōrli. bažā vōļ leļkīelnikā* (MSFOu 250: 56)
'Selle küla nimi on Dūmiļi küla, maja nimi oli Bažā. See on läti küla, aga vana Bažā naine oli eestlanna. Bažā oli lätikeelne.'
- (2) Sīkrōg: *minā vōļ un siz vōļ ikš nekā mēg kītōm Sõrmõ pois, Kūojōn vōļ Sõrmõ pois, kāitsizōm ni'emiđi* (Vääri 1974, lisa 2: 194)
'Ma olin ja siis oli ka üks nagu me ütleme Saaremaa poiss, Kuojas oli Saaremaa poiss, karjatasime lehmi.'
- (3) Īra/Lūž: *se um selli kil se martpāva, selli kil pāva lapstōn. ne kītizti pietizti, ku ne āt tunnōd sarmāldõ i'ļ mie'r, vībōd lapst jārā, a'ž āb op rāntidi*
'See on selline küll see mardipäev, selline päev küll lastele. Nad ütlesid salaja, et nad on tulnud Saaremaalt üle mere, viivad lapsed ära, kui nad ei õpi raamatuid.' (MSFOu 250: 128–129)
- (4) Kuolka: *siz lapst kādst īrgizt ki'zzō pōļiři sōrmõ kīelkõks*
'Siis laste käest hakati küsima palveid eesti keeles.' (MSFOu 250: 24)

Esimese maailmasõja ajal aeti liivi rahvas laiali ja paljud lahkusid Eestisse. Elulugudel põhinevates keelenäidetes esinevad ka mandril asuvad Eesti linnad ja kohanimed (5) (vrd ka Vääri 1974, lisa 2: 56).

- (5) Sānag: *siz mēg bro'utšizmō valkō un valkōs mēđi krōmiz tegīž u'lzō. siz tuļ tuot bōņ, un siz astīzmō si'ezō un bro'utšizmō narvō*
'Siis me sõitsime Valka ja Valgas meid kraamiti tagasi välja. Siis tuli teine rong, ja siis me astusime selle peale ja sõitsime Narva.' (MSFOu 250: 133)

Leksikaalne mõju

Kettuse liivi keele sõnaraamatus ei ole täpsemalt põhjendatud, miks peaks mõni liivi sõna eesti keelest pärinema. Nii võib põhjus olla eesti keelele

omane väljend, nagu li *aiṭumāl*³ < ee *aitjūmal*, *aitüima*. Sõnaraamatus esi-neval vormil, nt *jubā* (< ee *juba*), on esitatud liivipärasem variant *jōba*. Mõnel juhul on tegu eestipärase väljendverbiga nagu *juttō a'jjō* < ee *juttu ajama*, mille päritolu Kettunen (1938: 5, 94, 97) varustab küsimärgiga, aga mida Ariste (1954: 278) peab selgelt eesti päritoluga väljendiks. Üldreeglina on Kettuse sõnaraamatus leiduvad umbes sada võimalikku eesti laensõna ilma täpsemate põhjendusteta.

Tänapäeva seisukohast on lähedase keelesuguluse tõttu põhjust vaadata üksiksõnade asemel ka konteksti, kus sõnad esinevad, ning valgustada potentsiaalsete laensõnade sünnilugu eesti keeles. Mõningaid eesti laensõnu liivi keeles on vaadeldud ka artiklis Grünthal (2015: 43–53), millest selgub, et laenatud sõnade nagu *lōt* 'jumalateenistus' ajaloolist konteksti on tihti võimalik täpsemalt kirjeldada. Laenatud partiklid nagu *sā* ~ *sāh* ja *va* (< *va(a)* ~ *vaat*) tõestavad, et sõnad on pärit kõnekeelest ja neil on eriline diskursiivne tähendus.

Üle keelepiiri toimivas suhtlemises tarvitatakse ka kõige sagedasemaid sõnu. Seepärast esineb eri päritolu keelte vahelises kontaktis kõige rohkem laenatud substantiive, aga ka verbe (vrd Must 2000: 581; Tadmor jt 2010: 231–233; Vaba 1997). Ka lähedaste sugulaskeelte vahel vajatakse kommunikatsioonis neid samu elemente, kuid erinevalt selgema keelepiiriga kontaktist esindavad tavalisemad substantiivid ja verbid üldreeglina vana ühissõnavara. Küsimus sõnade laenamisest aktualiseerub siis, kui tegu on spetsiifilisema tähendusega ning mõiste või nüansiga, milleks on vaja uut sõna. Ariste (1954: 278) märgib, et sõna on selgelt laenatud eesti keelest, kui see on alles hiljuti laenatud mõnest teisest keelest eesti keelde, nt vrd liivi rahvapärandis sõna *su'ž* 'hunt' asemel esinev *uṅt* < ee *hunt* < saksa *Hund* 'koer' või liivi *toṅt* < eesti *tont* < rootsi *tomte* 'päkapikk' jne, milles on ka semantiline varjund edasi siirdunud. Külasthanud liivi külasid pärast teist maailmasõda, märgib Ariste, et üksikisiku keeles võib laensõnu esineda rohkem või vähem. Liivlane, kellel on rohkem läbikäimist eestlastega, kasutab eriti palju eesti sõnu, kui ta kõneleb eestlasega. Kuna paljud kasutatud informantidest pidid juba esimese maailmasõja ajal eestlaste hulgas viibima, on kogemus eestlastega suhtlemisest olnud laialdane.

³ Üksiksõnade ja Kettuse sõnaraamatu leksikaalsete näidete ortograafia on siin esitatud LELSi järgi.

Keeles leiduva mõju äratundmisele aitavad kaasa sõnades esinevad uuenduslikud erijooned, mis võimaldavad muutusi jälgida. Kaugemate sugulaskeelte puhul on võimalik põhjendada laenusuhet häälikumuutustega, aga lähedaste sugulaskeelte sõnatüvede vaheline geneetiline sarnasus aitab sageli kõnelejal mugandada häälikulisi nüansse oma emakeele fonoloogiliste reeglite järgi. Kergem on tõmmata piiri kahe keele vahele, kui tegu on sõnamoodustusreegliga, st tuletisega, mis esineb ühes keeltest, nt liivi verb *aļtō* 'hallitama' (Kettusel (1938: 8–9) päritolu küsimärgiga) < eesti *hallitama* < *hall*, mis on algsest värvinimetusest mh söögi halvenemist tähendavaks verbiks arenenud (6).

- (6) Kuolka: *sā si 'nnōn kōi, se kōi u 'm vōnd jarā aļtōn*
 'Sāh sulle lusikas, see lusikas on olnud āra hallitanud.' (MSFOu 106: 108)

Vastupidises suunas on eesti keeles verbist *kartma* tuletatud omadussõna *kartlik*. Tuletatud sõna on laenatud edasi liivi keelde, kus sõna *kartlig* (7) võrdub derivatsioonimorfoloogia seisukohast sarnase lõpuga saksa-läti laensõnadega. Kettunen (1938) ja LELS kasutavad sõnavormi *kartli* 'kartlik' mille tüveks võiks sobida verb *kartō* 'kartma', kui liivi keel kasutaks selliseid deverbaalseid tuletisi. Vääri (1974: 68–74) korjatud *li*-tuletiste tüvedest pole aga ükski verb, mispärast on liivi *kartlig* keele sisemise arengu poolest küllaltki ootuspärane.

- (7) Vaid: *sem rištīngōn seļļi kartlig*
 'Ta kardab inimesi [Ta on inimesele selline kartlik].' (MSFOu 250: 59)

Teine sarnane näide on liivi *tūļik* 'tuulik' (8), mis on ka Kettusel (1938: 443) märgitud eesti laensõnaks. Kuigi siin oleks olemas sobiv substantiivi-tüvi *tūļ* 'tuul', on üheks peamiseks argumendiks see, et antud tuletustüüp puudub liivipärasest sõnavaras ja esineb tüüpiliselt laensõnades (vrd Laakso 1988: 77–78; Vääri 1974). Ka see, et informant kasutab sünonüümset läti sõna *sudmal*, näitab seda, et tema arvates tuleb sõna tähendust seletada.

- (8) Vaid: *sāļ vō 'ļļ pitrōg kilās kakš tūļōkt, tūļ sudmaļļ*
 'Sāāļ olid Pitrōgi kīlās kaks tuulikut, tuuleveskit.' (MSFOu 250: 70)

Vanade balti ja germaani laensõnade määratlemisel läänemeresoome keeltes on oluline arvestada häälikumuutuste ja fonoloogilise mugandamisega. Lähedaste sugulaskeelte sõnavara, häälikustruktuuri ja muute-morfoloogia sarnasuse tõttu on võimalused häälikulistel põhjustel laenu-allika äratundmiseks piiratud. Üksikjuhtudel tuleb see siiski kõne alla. Liivi sõna *te'b* 'taud, tõbi' (Kettusel (1938: 411) ka arhailisem labiaalne variant *tõ'b*) on eesti sõna *tõbi* läbipaistev paralleel (9), millel puuduvad vasted põhjapoolsetes läänemeresoome keeltes.

- (9) Īra / Lūž: *ne'i se te'b ūrgub jārā*
'Nii see tõbi ununeb ära.' (MSFOu 250: 107)

Eesti etümoloogiline sõnaraamat pakub lähtevormiks alggermaani sõna **dawīni*, mille tähendus skandinaavia keeltes on mh 'surm', või algskandi-naavia **dawēn-* (EES 560). Seletus on küsitav, sest vanades germaani laensõnades on *-w-* vasteks pigem *-v-*, vrd soome *kuva* 'pilt' jne. Seevastu tugevaastmeline *-b-* (< **p*) tuleneb germaani häälikust *b*, vrd *leib* < germ **χlaiβa-z* (LÄGLOS 2: 134, 190).

Lähtudes eestikeelsest variandist *tõbi*, oleks ka liivi keeles ootuspärane vorm *tõ'b*. Uuem vorm *te'b* näitab liivile tüüpilist delabialisatsiooni < *tõ'b*. Viimases on aga ära tuntav enamikus Saaremaa murdealast ja eriti lääne-poolses osas reeglina esinev areng *ō* > *ö*. Saaremaal esineb isegi hilis-tekkelise *ö* delabialisatsiooni, nt *pōsed* ~ *pesed*, ehk täpselt sama nähtust, mis esineb ka liivi keeles (Lonn, Niit 2002: 24–25).

Fraseoloogilised laenud ja funktsionaalne mõju

Keelekontakti mõju võib peegelduda ka morfosüntaktiliste struktuuride kandumisega ühest keelest teise. Tugevat võõrmõju on läänemeresoome keelealal võimalik näha läti keele mõjus liivi keelele ja vene keele mõjus vepsa keele süntaksile. Eesti ja liivi vahelise kontakti üheks erijooneks on see, et esineb ka fraseoloogilist mõju. Ariste (1954: 278) mainib lühidalt, et liivi keeles on liitsõnu ja konstruktsioone, mis on selgelt eesti päritolu, nagu ülal mainitud *juttõ aijõ* < eesti *juttu ajama* (vrd eelneva peatüki algus). Ühe sõna asemel on grammatiseerunud tarind, kahest sõnast koosnev tervik, millel on eriline semantiline tähendus. Selle omaduse poolest erinevad

fraseoloogilised laenud tavapäraest leksikaalsetest laenudest, sest ühe sõna puhul on sageli raske välistada võimalust, et tegu on vana ühissõnaga.

Fraseologismilaenu lisaargumendiks võib olla ka sõna fonoloogiline struktuur. Nii on nt liivi sõna *arū* 'aru, taip' (LELS) häälikuliselt ebaootuspärane, sest Kuramaa liivis peaks kahesilbilistes sõnades, milles on ajalooliselt esinenud *-rv-*, esimeses silbis olema pikk vokaal nt *kōra* 'karv' < *karva*; *tōra* 'tõrv' < **tōrva* (Kallio 2016: 46). Ka eesti sõnale *aru* vastav vana ühissõna esineb Kuramaa liivi keeles ootuspärasel kujul *ōra* 'mõte, arvamus' (Kettunen 1938: 268), kus ta langeb fonoloogiliselt kokku sõna *harv* liivikeelse vastega *ōra* 'harv'. Teine laenu toetav argument on see, et *u*-lõpuliste substantiivide rühm on sündinud (põhja)eesti keeles sõnalõpulise häälikumuutuse *o > u* tõttu võrdlemisi hilja (Prillop jt 2020: 144–145). Vanas läänemeresoome ühissõnavaras *u*-tüvelisi substantiive ei leidu. Kuna fraseologism *aru saada* 'mõista' on eesti keeles tõenäoliselt hilistekkeline, siis on ka liivi keele *arū sōdō* (10) vastavalt tõenäoliselt laenatud fraseologism (Grünthal 2015: 46–47).

- (10) Īra: *rāndalizt āt ku'bsō un sprīezōbōd lejkīeldō, āb sāt a'rrō*
'Liivlased on üheskoos ja räägivad läti keelt, [lätlased] ei saa aru.'
(MSFOu 250: 13)

Teist tüüpi esindavad fraseologismid, mis on eesti keeles tõlkelaenud. Selline on *üles otsima*, mille sümmeetriline vaste saksa keeles on *aufsuchen* 'üles otsima'. Sarnaseid partikkeladverbist ja verbist koosnevaid verbitarindeid on eesti keeles ohtralt. Hasselblatt (1990: 133–137) mainib kokku 87 eesti verbitarindit, kus esineb adverb *üles* ja millel on täpne, adverbist *auf* 'üles' ja verbist koosnev vaste saksa keeles. Kõiki neid võib pidada teatud tingimustel ka aspektuaalseteks väljenditeks, aga ühtlasi väljendavad nad leksikaalselt kodeeritud informatsiooni. Võõrapärase struktuuri taga on saksakeelsete pastorite kirjutatud religioossetes tekstides kasutatud tõlke-laenud. Võõrkeelse päritolu tõttu on paralleelse liivikeelse väljendi (11) tekkimine seotud keelekontaktiga.

- (11) Kuolka: *ni a'dtō võtšōnd iļ'dz*
'Teie olete otsinud üles [tema].' (MSFOu 106: 90)

Teine sarnane näide fraseologismilaenust leidub väljendist *täis olema* 'purjus olema', millel on täpne eeskuju saksa keeles. Väljend võrdub saksa-keelse väljendiga *voll sein* 'täis olema, purjus olema'. Eesti ja liivi keeles (12) esinev lause vastab struktuuri ja ühildumise poolest tavapärasele predikatiivlausele. Selle sees moodustavad adjektiiv *täuž* ~ *täis* ja koopula eraldi fraseologismi, mille liivi keele eeskuju on eesti ja saksa keeles.

- (12) Kuolka: *ku ni vāņkad āt tādōd*
 'Kui nüüd Vankad on täis.' (MSFOu 250: 15)

Verbist ja adverbist koosnevad tarindid kannavad tihti aspektuaalset tähendust, mis on laiemalt seotud adverbis kasutusega tänapäeva eesti keeles. Nii nagu adverb *üles* esineb aspektuaalses tähenduses (11), on ka kaks muud eesti keeles sageli esinevat adverbiaalset väljendit ja verbi täiendit *maha* ja *ära* jõudnud kasutusele liivi verbifraasides (13–15). Erinevalt adverbist *üles* puudub sõnal *maha* täpne saksakeelne adverbiaalne vaste, kuigi Hasselblatti (1990: 93–96) loetus leidub koguni 75 verbist ja adverbist koosnevat paralleeli. *Maha* esineb mitme erineva saksakeelse prefiksi vastena.

- (13) Kuolka: *las tapāg tā'm mō'zō*
 'Las tapab tema maha.' (MSFOu 106: 78)

- (14) Kuolka: *siz ta'm tō'nd laskō [sie izānd] mō'zō*
 'Siis ta on tahtnud lasta (seda peremeest) maha.' (MSFOu 106: 95)

- (15) Īra: *un [se kaš] stēnd sie iļžemḡa pāldōst mā'*
 'Ja (see kass) sõi selle koore pealt maha.' (MSFOu 250: 2)

Ka siin fraasilaenudeks peetavates liivi väljendites *las tapāg mōzō* (LELS *mō'zō tappō*) 'las tapku maha' (13) ja *mōzō laskō* 'maha laskma' (14) on tegu kinnistunud sõnapaariga, mille arenguteed on näha keelekontaktide ahelas. See on võimaldanud ka pigem analoogilist, liivikeelse kõneleja enda loodud struktuuri 'maha sööma' (15), kus adverb *mā'* 'maha' on häälikulistel põhjustel, eesti *h*-lise illatiivi lühenemise põhjusel eesti keelest laenatud vorm selle asemel, et liivikeelset ühesilbiliste sõnade illatiivvormi *mō'zō* kasutada. Seevastu laiend *maha* ei esine eesti keeles koos verbiga *sööma* (**maha sööma*; vrd EKSS; ÖS).

Teine sarnane adverb, mida kasutatakse verbi aspektuaalse laiendina, on liivi *jārā ~ jarā*, mis Bernhard Wälchli (2001: 428–429) järgi on kõige tavalisem liivi keele verbipartikkel. See vastab süntaktilise kasutuse poolest ja häälikuliselt täpselt eesti keele levinuimale (Erelt 2017: 106) perfektiivusadverbile *ära*, mida Metslangi (2001: 455) hinnangul kasutati vanas kirjakeeles (*arra ~ erra*) regulaarselt perfektiiivse aspekti märkijana ja mugandati saksa keele prefiksaalverbide kasutusreeglite järgi.

Kuna tegu on väga tavalise ja üldlevinud adverbiga, siis pakuvad etümo- loogilised sõnaraamatud lühikeseks vastuseks, et nii eesti *ära* (märksõna *era* all) kui ka liivi *jārā ~ jarā* (paralleelvariandina *jōrā*) on pärit vanast läänemeresoome tüvest **erä(k)* (EES 62; EEW 201–204; SSA 1: 107). Salatsiliivi sõnaraamatu (SLW 66) ja Sjögreni järgi esineb Kuramaa liivi keeles ka variant *jerā*, kuid on võimalik, et see vastab tegelikult variandile *jōrā*.

On kaks põhjust, miks tuleb oletada, et adverbi *jārā ~ jarā* levimine liivi keeles on toimunud eesti keele mõjul. Esiteks, leksikaalselt oleks läänemeresoome ühistüve **erä* ootuspärane vorm Kuramaa liivi keeles **jerā*. Sõnaalgulise *e-* ette on vanas ühissõnavaras Kuramaa liivi keeles tekkinud sekundaarne *j-*, nt *jemā* 'ema', *jeddō* 'ette'. Teise kaashäälikuga algavates sama struktuuriga sõnades on näha diftongistumist, vrd soome *perä* 'pära' ~ liivi *pierā* ja *terä* 'tera' ~ liivi *tierā*. Eesti keeles on toimunud sõnaalguline häälikumuutus *e- > ä-* mitte erandita, vaid üldreeglina (Kettunen 1962 [1928]: 127), vrd *pära* < *perä*, *vārav* < muinasvene *verēja* (EES 620), *āratada* < *herä-*, *ārgata* < *erk*. Teine põhjus on see, et verbi- fraasi täiendina esinevad adverbid on saksakeelsete pastorite kirjutatud ja kõneldud keele tulemusena laialdaselt levinud.

Esimese silbi arengu seisukohast ootuspärane *je-* esineb 1840. aastail liivi keelt uurinud A. J. Sjögreni liivi keele grammatikas leiduvates Kuramaa („Kuolka“) näidetes, kusjuures kord võis see Sjögrenil olla märgitud, kord märkimata, nagu näites (16).

(16) *Bäs mīnda sina uod jera kaddōn.*

'Ilma minuta oled sa ära kadunud.' (Sjögren 1861: 299)

Ometi polnud Sjögrenil selget ettekujutust liivi keele prosoodiast, kvanti- teedist ega ka kvantiteedi ja sõnarõhu arengust, mis mõjutab häälikute kvalitatiivset notatsiooni. Näites (16) eraldatakse ainult sõnas *mīnda* pikk

vokaal, ootuspärastes vormides *ūod jerā* mitte. Kahesilbilise struktuuri säilimine ja lõpukao vältimine oli Kuramaa liivis üldse võimalik foneetilise jala isokroonia muutuse ja madalate vokaalide loomupärase pikema foneetilise kestvuse tõttu (vrd Pajusalu 2012: 206–209), mis omakorda tekitas teise silbi vokaali pikenemist, nagu ka sõnas *järā*. Sjögreni kirja-panekut *jera* tuleb seega pidada fonoloogiliselt puudulikuks.

Sõnaalguline *j-* on hilistekkeline algupärase sõnaalgulise vokaali *e-* ees ja esineb isegi selliste sõnade alguses, kus on varem esinenud sõnaalguline *h-*, vrd *jeng* : *jengō* ~ *ee hing* : *hingata*, *jōvā* ~ *ee hea*, *hüva* jne (vrd Posti 1942: 130). Kui pidada variante *järā* ~ *jarā* algupäraseks, peaks sellisel juhul säilima ka esimene vokaal *e*. Ainuke paralleel, kus *e* esineb kaashääliku *r* ees on *jērnaz* ~ *ee hernes*. Ka siin on esimese silbi *e* säilinud.

Kuna eesti adverbi *ära* ootuspärane vaste liivi keeles peaks kõlama *jerā*, tuleb oletada, et üldlevinud variandid *järā* ~ *jarā* on omandanud oma häälikulise vormi ja funktsionaalsed erijooned eesti keele mõju all. Funktsionaalselt on kasutus mõlemas keeles väga sarnane (vt 17–20), mis pigem viitab ka sellele, et nähtus on üldistunud hiljuti sarnastel põhjustel ega pärine algkeelest.

- (17) Īra: *ne 'i unūb järā*
'Nüüd ununeb ära.' (MSFOu 250: 7)
- (18) Kuolka: *ne dūššig broutšizt, neku läpš ūb kīlma järān*
'Nad sõitsid kiiresti, et laps ei külmetaks ära.' (MSFOu 250: 37)
- (19) Kuolka: *ma tapāb sīnda mō 'z, ma sīeb sin jōrā*
'Ma tapan sind maha, ma söön sind ära!' (MSFOu 106: 172)
- (20) Vaid: *bet paldiž ne āt amād jarā taptōt*
'Aga nüüd nad on kõik ära tapetud.' (MSFOu 250: 58)

Metslangi (2001: 475) sõnul tuleneb adverbi *ära* levimine ja laialdane kasutus tänapäeva eesti keeles sisemise ja välistekkelise arengu ühismõjust. Samasugust arengut võib näha liivi perfektiivusadverbi *järā* ~ *jarā* arengus. Otsustavad järgud on (1) aspektiga seotud käändelõppude ehk genitiivi ja partitiivi täielik kadu või lühenemine ja murrang muutesüsteemis, mis tekitavad vajadust kompenseerida tekkinud funktsionaalset lünka ja

käänevormide sünkretismi (Grünthal 2001, 2007, 2010), (2) adverbi *jārā ~ jarā* omandamine ja (3) selle analoogiline levimine keelekontaktide ja keelesisese arengu ühismõju all.

Toon veel ühe näite, mis tugevdab hüpoteesi keelekontakti mõjust. Julius Mägiste (EEW 1544–1545) mainib lühidalt võimalust, et liivi keele adverb *mit ~ mittõ* 'mitte' oleks laenatud eesti keele sõnast *mitte*. Arengutsükkel olnuvat *mitte ~ mette* < **mitä-hen*, millest omakorda tuleneb soome (*ei*) *mitään* 'ei midagi', murretes *mittään*. Viimane näitab geminatsiooni taga peituvat vokaali pikennemist.

Liivi sõna võib pidada eesti laenuks kahel põhjusel. Esiteks on vokaalidevahelised 1. ja 2. silbi piiri üksikklusconiid muutunud helilisteks ja gemineerunud (partitiivis ja illatiivis) sellistes muutkondades, kus on ajalooliselt tekkinud pikk vokaal, nt *käddõ* 'kätte' (< **käte-hen*), *vieddõ* 'vette' (< **vete-hen*), samuti adverbides nagu *jeddõ* (< **ete-hen*) (Posti 1942: 162–163). Ühisest algkeelest pärineva adverbi *mitte* ootuspärane vaste liivi keeles oleks ***middõ*. Teine põhjus on süntaktiline. Tänapäeva eesti keeles kasutatakse sõna *mitte* nii iseseisva partiklina kui ka prefiksina (Erelt 2017: 190–193). Ka murretes on sõna üldlevinud ja *mitte ~ mette* esineb eituspartiklina mh nii saarte kui ka läänemurdes (Viikberg 2020: 294–296). Liivi keeles esineb sõna *mit ~ mittõ* prefiksaalses asendis fraasi-eituses, mida võib pidada eesti keelest laenatud süntaktiliseks erijooneks. Piiratud kasutusvaldkond viitab sellele, et nähtus on levinud hiljuti. All toodud näidetel (21–24) on konkreetne fraseoloogiline vaste eesti keeles.

- (21) Kuolka: *min äb üo brī mittõ rōz likkõ*
'Ma ei ole prii mitte raas, et liikuda.' (MSFOu 250: 22)
- (22) Kuolka: *minā mit ɽ'tõ tā'd puniz armi zōldatidi äb üo lānd rānda kōnka pāl eņš jūr kutsōm*
'Mina mitte üht teie punase armee sõjameest ei ole läinud rannakünka peale enda juure kutsuma.' (MSFOu 250: 16)
- (23) Kuolka: *mittõ kuskil tubās äb üo lieūdōn*
'Mitte kuskil toas pole leidnud.' (MSFOu 250: 25)
- (24) Kuolka: *siz nāntōn äb vōļļi mittõ kunāgist šabōd pāl kūgiļi üdōmōst*
'Siis nad ei peaks mitte kunagi sabati ajal saia küpsetama.' (MSFOu 106: 98)

Näidetes on ka muid põhjuseid, mis kinnitavad hüpoteesi, et adverbi kasutus toimub eesti keele eeskujul. Kui eesti keeles on infiniitsetes tarindites ainuvõimalik *mitte*, nt *koju mitte tulles*, siis liivi keeles vastab sellele üldreeglina *äb*.⁴ Eesti etümoloogilised sõnaraamatud (EES 411; EEW 2368) kommenteerivad väga lühidalt sõna *raas* : *raasu* 'väike tükk, väheke (jne)' ja annavad sellele ainsa vastena liivi sõna *rõz, rõški* 'natuke, väheke' (21). Sõna on selge vene laen, konkreetsemalt *mitte (üks) raas* võrdub vene väljendiga *ne raz* 'mitte kordagi, mitte ühtki'. Vene keele rõhulisele vokaalile *ráz* vastab pikk vokaal, nagu tavaliselt taolistes vene laenudes. Sama tüvi on laenatud eesti murretesse vene keelest vene murretes esineva adverbina *rasom* 'ühekorraga', *rasam* 'kord, puhk' < vn *razom* 'korraga' (Must 2000: 325–326). Vene päritolu tõttu tuleb vastavat liivi sõna pidada fonoloogiliselt mugandatud eesti laenuks. Näites (23) esineb pronoomenitüve *ku(s)*- väliskohakäändeline adverbivorm *kuskil*, mis jällegi puudub liivi sõnavarast ja on morfoloogilisest vormist tulenevalt peetav eesti laenuks.

Lõpetuseks

Täpsemaid numbreid eesti päritoluga liivi sõnade kohta on raske esitada, isegi mitte otstarbekas. Kui kahe lähedase sugulaskeele kõnelejad puutuvad omavahel kokku ja saavad vastastikku keelest mingil määral aru, toimub nii vana ühissõnavara kui ka sugulaskeeles esinevate variantide omavaheline lülitumine märkamatu. Üksiksõnad muganduvad fonoloogilisse ja morfoloogilisse süsteemi ning toovad kaasa uusi süntaktilisi varjundeid.

Andmed liivi-eesti segaabelude olemasolust ja Kuramaal elanud või töötanud eestlaste (saarlaste) kohta leiavad kinnitust keelenäidetes. Eriti tähtsat rolli etendavad partiklid ja adverbid, millel on omapärane diskursiivne funktsioon. Käesolevas artiklis vaadeldud funktsionaalse mõju ilmnemisviise tulebki mõista just diskursiivsete näidetena, mis tõestavad, et liivi ja eesti keele kõnelejate suhtlemine on toimunud vastastikku lähedast sugulaskeelt kommunikatsiooni põhimeetmena kasutades.

⁴ Miina Norviku isiklik kommentaar.

Kirjandus

- Ariste 1954** = П. Аристе: К вопросу о развитии ливского языка. – Труды Института языкознания АН СССР. Т. 4., 254–307.
- Ariste, Paul 1981.** Keelekontaktid: eesti keele kontakte teiste keeltega. (= Emakeele Seltsi toimetised 14.) Tallinn: Valgus.
- EES** = Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar (koost ja toim) 2012. Eesti etümoloogiasõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Instituut, Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ety/>.
- EEW** = Julius Mägiste 1982–1983. Estnisches etymologisches Wörterbuch I–XXII. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft.
- EKSS 2009** = Eesti keele seletav sõnaraamat 1–6, 2009. „Eesti kirjakeele seletus-sõnaraamatu“ 2., täiendatud ja parandatud tr. Toim Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.
- Erelt, Mati 2017.** Öeldis. – Eesti keele süntaks. Toim Mati Erelt ja Helle Metslang. (= Eesti keele varamu III.) Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 93–239.
- Grünthal, Riho 2001.** Homonymy and systemacy in Estonian noun inflection. – Keele kannul. Pühendusteos Mati Erelti 60. sünnipäevaks 12. märtsil 2001. Toim Reet Kasik. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 17.) Tartu: Tartu Ülikool, 42–61.
- Grünthal, Riho 2007.** Morphological change and the influence of language contacts in Estonian. – Beiträge zur Morphologie. Germanisch, baltisch, ostseefinnisch. Hrg. von Hans Fix. Odense: University Press of Southern Denmark, 403–432.
- Grünthal, Riho 2010.** Sijasynkretismi morfologian koetinkivenä. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 2, 91–113.
- Grünthal, Riho 2015.** Livonian at the crossroads of language contacts. – The Baltic Languages and White Nights. Ed. by Santeri Junttila. (= Uralica Helsingiensia 7.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 12–67.
- Grünthal, Riho 2020.** The spread zones and contacts of medieval Finnic in the North-eastern Baltic Sea area: Implications for the rate of language change. – Journal of Historical Sociolinguistics 6 (2). <https://doi.org/10.1515/jhsl-2019-0029>.
- Hasselblatt, Cornelius 1990.** Das estnische Partikelverb als Lehnübersetzung aus dem Deutschen. (= Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 31.) Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Kallio, Petri 2016.** Historical phonology from Proto-Finnic to Proto-Livonian. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 7 (1), 39–65. <https://doi.org/10.12697/jeful.2016.7.1.02>.

- Kettunen, Lauri 1938.** Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae V.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kettunen, Lauri 1962 [1928].** Eestin kielen äännehistoria. Kolmas painos. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 156.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koponen, Eino 1990.** Viron ja liivin yhteissanaston tarkastelua. – Itämerensuomalaiset kielikontaktit. Toim Sari Vaula. (= Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 61.) Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 35–39.
- Laakso, Johanna 1988.** Rückläufiges Wörterbuch des Livischen. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae V, 2.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Laine, Päivi 2020.** Suutarinpojasta Venäjän tiedeakatemiaan akateemikoksi: A. J. Sjögrenin ura Pietarissa 1820–1855. (= Tampereen yliopiston väitöskirjat 255.) Tampere: Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/122921>.
- LELS = Tiit-Rein Viitso, Valts Ernštreits 2012.** Līvõkīel–ēstikīel–leṭkīel sõnārõntõz. Liivi-eesti-läti sõnaraamat. Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīca. Tartu: Tartu Ülikool. <https://keeveeb.ee/dict/translate/lietlv/index.html>.
- Lonn, Varje, Ellen Niit 2002.** Saarte murde tekstid. (= Eesti murded VII.) Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- LÄGLOS = A. D. Kylstra, Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, Osmo Nikkilä 1991–2012.** Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen 1–3. Amsterdam: Rodopi.
- Metslang, Helle 2001.** On the developments of the Estonian aspect: The verbal particle *ära*. – The Circum-Baltic languages 2. Grammar and Typology. Ed. by Östen Dahl, Maria Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam: John Benjamins, 443–479.
- MSFOu 106 = Näytteitä liivin kielestä. 1953.** Kerännyt E. N. Setälä. Suomentanut ja julkaissut Väinö Kyrölä. (= Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 106.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- MSFOu 250 = Muistoja Liivinrannasta. Liivin kieltä Ruotsista 2006.** Kerännyt Julius Mägiste. Suomentanut ja julkaissut Anneli Honko. (= Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 250.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Must, Mari 2000.** Vene laensõnad eesti murretes. [Tallinn:] Eesti Keele Sihtasutus.
- O'Rourke, Patrik, Karl Pajusalu 2016.** Livonian features in Estonian dialects. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 7 (1), 7–85. <https://doi.org/10.12697/jeful.2016.7.1.03>.
- Pajusalu, Karl 2012.** Phonological Innovations of the Southern Finnic Languages. – A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe. Toim Riho Grünthal, Petri Kallio. (= Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 266.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 201–224.

- Pajusalu, Karl 2013.** Edela-Eesti kohad ja keel Salomo Heinrich Vestringi sõnaraamatus. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 4 (3), 93–120. <https://doi.org/10.12697/jeful.2013.4.3.05>.
- Pajusalu, Karl 2014.** The Relationship between Salaca Livonian and Courland Livonian Dialects. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 5 (1). Ed. by Valts Ernštreits, Karl Pajusalu. (= Studies on Livonian.). 149–171. <https://doi.org/10.12697/jeful.2014.5.1.08>.
- Pajusalu, Karl, Eberhard Winkler 2011.** Salatsi liivi kohanimed keelekontaktide kajastajana. – Keel ja Kirjandus 3, 176–189.
- Posti, Lauri 1942.** Grundzüge der livischen Lautgeschichte. (= Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 85.) Helsinki: Soome-Ugri Selts.
- Prillop, Külli, Karl Pajusalu, Eva Saar, Sven-Erik Soosaar, Tiit-Rein Viitso 2020.** Eesti keele ajalugu. (= Eesti keele varamu VI.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Sjögren 1849** = A. J. Sjögren 1849. Bericht über eine im Auftrage der russischen geographischen Gesellschaft während der Sommermonate des Jahres 1846 nach den Gouvernements Livland und Kurland unternommenen Reise zur genauer Untersuchung der Reste der Liwen und Krewingen. – Denkschriften der russischen geographischen Gesellschaft zu St. Petersburg. Bd. 1. Weimar, 452–605. <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10430631-5>.
- Sjögren 1861** = Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. Bearbeitet von Ferdinand Joh. Wiedemann. St. Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- SLW** = Hrsg. von Eberhard Winkler, Karl Pajusalu 2009. Salis-Livisches Wörterbuch. (= Linguistica Uralica: Supplementary series 3.) Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- SSA 1** = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja (A–K), 1992. Päätoim Erkki Itkonen, Ulla-Maija Kulonen. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556; Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu 62.) Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sutrop, Urmas, Karl Pajusalu 2009.** Medieval Livonian county Metsepole and the historical and linguistic border between Livonians and Estonians. – Linguistica Uralica 45 (4), 253–268.
- Tadmor, Uri, Martin Haspelmath, Bradley Taylor 2010.** Borrowability and the notion of basic vocabulary. – Diachronica 27 (2), 226–246. <https://doi.org/10.1075/dia.27.2.04tad>.
- Vaba, Lembit 1997.** Uurimusi eesti-läti keelesuhetest. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Viikberg, Jüri 2020.** Eesti murrete grammatika. (= Eesti keele varamu VIII.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Vunk, Aldur 2022.** The land between Pärnu and Salaca – A contact or border zone for Estonian- and Livonian-speaking people. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 13 (1). Ed. by Valts Ernštreits, Karl Pajusalu (= *Livonian studies* 4.) 283–306. <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.1.11>.
- Vääri, Eduard 1970.** Liivlased ja liivi keel. – *Saaremaast Sajaanideni ja kaugemalegi*. Koost Aino Valmet, Paula Palmeos, Juhan Peegel. Tallinn: Valgus, 74–88.
- Vääri, Eduard 1974.** Algupärased tuletussufiksids liivi keeles. Väitekirja filoloogiadoktori teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.
- Winkler, Eberhard 2010.** Zum Wortschatz einer sterbenden Sprache – Salis-Livisch. – *Sanoista kirjakieliin: Juhlakirja Kaisa Häkkiselle* 17. marraskuuta 2010. Toim Sirkka Saarinen, Kirsti Siitonen, Tanja Vaittinen. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 371–382.
- Wälchli, Bernhard 2001.** Lexical evidence for the parallel development of the Latvian and Livonian verb particles. – *The Circum-Baltic languages 2. Grammar and Typology*. Ed. by Östen Dahl, Maria Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam: John Benjamins, 413–441.
- ÕS = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018.** Toim Maire Raadik. Koost Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, Eesti Keele Instituut. <https://www.eki.ee/dict/qs2018/index.cgi>.

Riho Grünthal: Language contact between Courland Livonian and Estonian

The role of language contacts between Finnic varieties and neighbouring Indo-European languages has been thoroughly analysed in the literature. Compared with contacts between genetically unrelated languages, less attention has been paid to contacts between related ones. Yet, this special type of contact has contributed to the development of both southern and northern Finnic languages in terms of less transparent influence involving adjacent communities.

The current article examines language contacts between Courland Livonian and Estonian. Documented data from spoken Livonian includes narrative memories on connections between Livonian and Estonian speakers. A more detailed analysis shows that certain individual Livonian

words are of Estonian origin. In addition to lexical borrowing, there is evidence of the transfer of syntactic patterns as well. The adoption of phrasal entities and particles suggests that discourse elements were important when both Livonian and Estonian were used in parallel.

Riho Grünthal: Keelekontakt Kuramaa liivi ja eesti keele vahõl

Kirändüsen om mitmit kõrdo analüüsit õdagumeresoomõ kiili ja näide indo-euruupa naabrikiili vahõliidsi keelekontaktõ rolli. Võrrõldõn mitesugukiili vahõliidsi kontaktõga om veidemb tähele pant hõimukiili kontaktõ. Ummõhtõ om taa esiqeräline kontaktitüüp avitanuq üten nii lõunõ- ku ka põh' aõdagumeresoomõ kiili arõngulõ, selle et naabrikogokundõ mõjo om veidemb läbipaistva. Seon kirotusõn kias Kuramaa liivi ja eesti kiilt ku ülemerenaabriid ja näide vahõlist keelekontakti. Kõnõldu liivi keele üleskirotuisi hulgan om mälehtüisi liivi ja eesti keele kõnõlõjidõ kokkoputmiisist. Täpsämb uurminõ näütäs, et mõnõq liivi keele sõnaq ommaq peri eesti keelest. Lisas sõnno lainamisõlõ om tõõndiid ka lausõoppusõ mudõlidõ ülekanmisõst. Fraasiütsüisi ja partiklidõ ülevõtminõ näütäs, et kokkoputmisõ man olliq tähtsäq diskursuselemendiq, minkan pruugiti kõrvuisi nii liivi ku eesti kiilt.